



## „AKI NEM TUD SZERETNI, AZT A HALÁL SEM VÁLTJA MEG”

Ezt tartja a cigánytörvény, legalábbis GYÖNGYÖSSY BENCZE *Romani kris* – *Cigánytörvény* című filmje szerint, de valljuk be őszintén, van benne valami. A kérdés csupán az, hogy ezt mi, „bölcs fehér emberek” mennyire tartjuk tiszteletben, illetve mennyire vagyunk tisztában azzal, hogy rajtunk kívül, közvetlen környezetünkben egy minden tekintetben más, de mégis oly hasonló, súlyos gondokkal küzdő etnikum is él. Emberek, akiket hajlamosak vagyunk harmad- és negyedrangúként kezelni eltérő mentalitásuk, szokásaik, bőrszínük, életvitelük alapján. Ellentétben az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának első cikkelyével, amely így szól: „Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek, ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell, hogy viseltessenek.”

Az ENSZ elképzelése szép, azonban a kivitelezés már némileg sántít. Kérdés, hogy hány roma ismeri e nyilatkozat szövegét, illetve ha ismeri is, hogyan tekintünk rája, amikor ezt idézve igyekszik érvényesíteni az iskolai neveléshez, munkavállaláshoz, illetve a társadalmi életben történő aktív részvételhez való jogait. Az előítéletek, amelyek velük szemben minden szintéren jelen vannak, többnyire döntő tényezőnek számítanak, s nem a „holmi” ENSZ által megfogalmazott nyilatkozat a fontos.

Szerbia és Montenegróban a legutóbbi népszámlálás adatai alapján 108 000 roma él, azonban szervezeteik képviselői szerint ez a szám elérheti a 600-700 ezret is.

– Semmiképpen sem beszélhetünk pontos adatokról, mivel sokuknak nincsenek hivatalos dokumentumaik, és nincsenek bejegyezve hivatalosan. Vajdaságban is akadnak esetek, hogy a gyerekeknek nincs meg az anyakönyvi kivonatuk, mivel feltehetőleg otthon, háznál szülték meg őket – nyilatkozta VESNA CIVRIĆ, a moholi Szivárvány–Duga, roma és szegény sorsú gyermekek gondozásával, nevelésével foglalkozó civil szervezet koordinátora.

– Mohol, illetve Ada területén mintegy 800 roma él – folytatta –, de ezek is egyszer romának vallják magukat, más alkalommal pedig más etnikumúnak, attól függően, hogy éppen hol kérdezik meg őket. Ez nem azért van, mert félnek, illetve szégyellik, hogy románok, hanem félnek, hogy ennek tudtában hogyan bánnak a gyermekeikkel. Az utóbbi időben viszont mind többen felvállalják nemzetiségüket.



Ami a képzettséget illeti, a civil szervezetek adatai alapján a roma nemzetiségűek 80 százalékának nincs meg az alapképzettsége. A műveltség alacsony szintje általában a következő okokból adódik:

- az iskolázatlan szülők nem tudnak segíteni gyermekeiknek a házi feladatok kidolgozásában;
- a gyerekeknek részt kell venniük a család eltartásában;
- nincs megfelelő öltözkük, és higiéniai állapotuk is színvonalon aluli;
- a szülők képtelenek megvásárolni a tankönyveket, az iskolába szükséges felszerelést;
- a roma települések távol helyezkednek el az iskoláktól, nincs meg a kellő összeköttetés az iskola és a település között;
- nyelvi akadályok: a roma gyermekek 37 százaléka az iskolába járás előtt nem beszéli a környezet nyelvét és 46 százalékuk nem beszéli tökéletesen a környezet nyelvét;
- a roma szülők java része nem érti az oktatás fontosságát;
- a roma gyerekek 7 százaléka jár óvodába, és ezek közül csak néhány foglalkozik kizárólag roma gyerekekkel, s ezek többségét is civil szervezetek tartják fenn.

Moholon és Adán 213 roma vár jelen pillanatban is munkára, ezek közül 87 férfi, a többi nő. Közülük 5-en fejezték be az általános iskolát, 3-an a középiskolát, a többiek viszont félig vagy pedig teljesen írástudatlanok. Az írástudatlanok többsége nő. Ezt figyelembe véve, többségüknek esélye sincs arra, hogy foglalkoztassák őket, mivel a foglalkoztatással, munkába állással kapcsolatos legújabb törvény szerint általános iskolai végzettség nélkül senkit sem vehetnek fel a vállalatok.

Megoldás erre talán az esti iskolák megszervezése lehetne, hogy e felnőttek befejezhessék legalább az általános iskolát. Ehhez viszont óriási szükség lenne a kormányzati és a nemkormányzati szervek együttműködésére.

- Az utóbbi tizennégy évben egy egész nemzedék elveszett. Ezek többnyire fiatalok, 18 és 25 év között, akiknek a 85 százaléka írástudatlan – mondta a Szivárvány koordinátora. – Kapnak ugyan szociális segítyt, de a mi szervezetünk úgy véli, hogy e segély csupán pillanatnyilag orvosolja, ha egyáltalán orvosolja a problémát. Egy ereje teljében lévő fiatalember nem élhet évtizedeken keresztül szociális segélyen. Egy kínai közmondás szerint nem a halat kell odaadni az éhezőnek, hanem meg kell tanítani őt halászni, s én azt hiszem, hogy erről kellene mielőbb elgondolkodni.





Lehetőséget kell biztosítani, hogy oktatásban részesüljenek, hogy kitanuljanak egy mesterséget. Persze most mindenki azt mondja, hogy ők lusták, ügyetlenek stb., de kérdem én, megpróbáltuk-e valaha munkába állítani őket, hogy lássuk: tényleg olyan lusták-e, mint ahogyan mesélik. Adán különösen specifikus a helyzet. Sokan dolgoztak közülük a Halász József mezőgazdasági kombinátban, nem fizették ki őket, és a privatizáció következtében az összes alkalmazottnak felmondtak. Dolgoztak a moholi Zora üzemben, ahol 7 hónapon keresztül nem kaptak fizetést. Ki fogja a romákat újra munkába állítani, amikor ilyen tapasztalataik vannak a munkaadóikkal? Esélyt sem adunk arra, hogy bebizonyítsák: igenis tudnak dolgozni, hanem a legtöbb embernek előítéletei vannak.

Apropó előítéletek és diszkrimináció. A *Romák jogainak a védelme Szerbiában és Montenegróban* című, az OHCHR (az ENSZ emberjogi főbiztosának az irodája) és a Roma Jogok Európai Központjának (ERRC) 2003 áprilisában megjelent kiadványában számos diszkriminációs esetet sorolnak fel a romákkal szemben – többek között az oktatás és a foglalkoztatás területéről is. Legtöbb esetben a roma gyermekeket, szüleik megkérdezése és teljes körű tájékoztatása, beleegyezése nélkül a szellemileg elmaradtak számára fenntartott iskolákba, osztályokba íratják be, nem egy esetben számolnak be arról, hogy a nevelési szervek zaklatták a szülőket, hogy e „különleges tagozatokra” írassák be gyermekeiket. Gyakorta a hasonló korú nem roma diákok által is zaklatások érték és érik a mai napig a roma származású gyermekeket.

#### AKIK MÉGIS HISZNEK A TOVÁBBHALADÁSBAN ÉS AZ EGYÜTTÉLÉSBEN

Néhány évvel ezelőtt az egyik kolleganóm megkért, hogy vigyem el a moholi Szivárvány szegény sorsú és roma gyermekekkel foglalkozó civil szervezet ülésére. Egyszerű kibicként jómagam is részt vettem a rendezvényen, amelyen számos megdöbbentő adattal, ténnyel szembe-sültem tapasztalva többek között azt, hogy mennyire fogalmam sincs a roma etnikum helyzetéről, életmódjáról, szokásairól. Pedig itt élnek közöttünk. Nap mint nap összetalálkozunk velük az utcákon, azonban tény, ha észre is vesszük őket, valljuk be őszintén, hajlamosak vagyunk arra, hogy elforduljunk, esetleg a „felsőbbrendű faj” göggyével megvetően lenézzük őket, vigyázva, nehogy bármilyen módon akármilyen kapcsolat alakulhasson ki közöttünk, függetlenül attól, hogy sutyiban, a dzsekink zsebe mélyén ott lapul a Száztagú Cigányzenekar legújabb hanghordozójának egyik példánya.



Ismeretlenben lecigányozzuk őket, előítéletek zsákutcájában tántorogva képtelenek vagyunk megérteni őket, átérezni problémájukat. A fentiekben említett civil szervezet viszont minden tekintetben egyenrangú partnerként kezelve őket igyekszik egy szebb, biztosabb jövőt teremteni számukra. A fentiekben már megszólaltatott Vesna Cvilićtyel, a szervezet koordinátorával egy kis adai cukrászdában találkoztunk. Mivel a tavaszi szünet idejére sikerült időzíteni találkozásunkat, így nem sok értelme lett volna elmenni a szervezetnek otthont adó irodába. Azt egy későbbi időpontra halasztottuk.

– A szervezetet 2001. július 31-én alapította 12 pedagógus és 8 adai, illetve moholi polgár. A szegény sorsú gyermekek nevelését, tanítását tűztük ki célunkként. Kezdetben roma szervezetként képzeltük el, de miután elkezdtük a gyermekek összeírását, azt tapasztaltuk, hogy nem csak roma származású gyermekek élnek nagyon sanyarú körülmények közt. Százalékban kifejezve a gyermekek 65 százaléka a roma, a többiek viszont más etnikumúak. Emiatt is kapta a szervezet a Szivárvány elnevezést, mivel több nemzet képviselteti magát, három nyelven beszélünk a szervezet keretén belül – mondta Vesna.

A megalapulás óta, figyelembe véve a munkakörülményeket, óriási eredményeket ért el a szervezet. Azok a gyermekek, akiket a megalakulás napja óta neveltek, most az általános iskola 5. illetve 6. osztályába iratkoznak be. Időközben a roma szülők is másképpen kezdtek el viszonyulni a szervezet munkájához, és mind többen küldik iskolába a gyermekeiket. Az idén öt gyermek is befejezi a nyolcadik osztályt, ami óriási eredménynek számít, amennyiben egy olyan községről beszélünk, ahol nagyon alacsony a romák iskolai végzettsége.

Azonban a Szivárvány nevelői nem ülnek a babérjaikon: az idén júniusban egy újabb projektumok indítanak el, amelynek célja azon gyermekek nevelése és felkészítése lesz, akik az óvoda után nem érik el a kellő szintet az általános iskolába induláshoz szükséges felméréseken, hogy e lurkók véletlenül se kerüljenek be az úgynevezett „különleges tagozatokba”, illetve, hogy ne hagyjanak ki egy évet az iskolából.

A szervezet számára eddigi támogatóin kívül (Szabad Társadalom Alapítvány, Save The Children alapítvány és egy holland szervezet, amely infrastrukturális támogatásokat nyújt Európa-szerte) a Pannon Bank helyi kirendeltsége ajánlotta fel üresen álló irodahelyiségét. Maga a szervezet egyfajta „fordított” neveléssel is foglalkozik, ami azt jelenti, hogy a gyermekeken keresztül szólnak a szülőkhöz is, ami viszont már jóval keményebb diónak számít. A holland Spoll szervezet segítségével a romák által lakott településen egy üvegezési akciót vittek véghez, illetve



kiépítettek egy egészségügyi csomópontot is, de jelen pillanatban a nők tanításával is foglalkoznak. A közelmúltban a szervezet jóvoltából vásároltak egy számítógépet is, ezenkívül egy irodát nyitva megszervezték a roma lakosok személyes dokumentumainak a beszerzését és a jogaik ismertetését is. Ez a projektum viszont Vesna szavai szerint nem arról fog szólni, hogy a szervezet szerzi be a szükséges dokumentumokat, hanem csupán segít a romáknak tájékozódniuk a hivatali eljárásokban. Egy szervezet fürdőkonténereket is ajándékozott a Szivárványnak, amelyből kettőt a romák lakta településeken állítanak fel, egyet pedig a nyári idényre az adai önkormányzatnak ajándékoztak, azzal, hogy az idény végén ezt is a romatelepekre szállítják.

– A Szivárvány segíteni akar a lakosságnak. Nem azért írjuk a projektumokat, hogy csupán létezzünk, hanem, hogy adjunk is lakhelyünknek valamit. Számunkra fontos, hogy minél kevesebben éljenek szegénységben – mondta Vesna. – A gyermekek is nagyon hálásak mindezért, és nagyon örülök, hogy egy olyan csapat tagja vagyok, amelyik ennyire sikeresen dolgozik. Az első csapatnak, akikkel megalapítottuk a szervezetet, nem volt ereje, hogy végigvigye az egészet, néhányan ugyan maradtak közülük, de a pénzhiányból kifolyólag voltak olyanok is, akik elégedetlenek voltak és szerették volna megszakítani a projektumot. Én azonban úgy vélem, hogy mindezt, amit mi csinálunk, nem lehet pénzért csinálni. Nincs az a pénzösszeg, amely elég lenne cserébe azért a szeretetért, amit mi kapunk a gyerekektől. Remélem, hogy minél többen megértik: mit miért is teszünk.

## A SZIVÁRVÁNY HÁZÁBAN

A délelőtti mosolygó napsütés megkönnyíti, valamilyen módon predestinálja az ember napját, keljen fel akár mennyire is morcosan az örökké idegesítő, hajnalhasadtával becsörrenő téves telefonhívásra. A kilométereket is érezhetően könnyebben veszi a kiöregedett járgány, különösen ha figyelembe vesszük azt, hogy az előző héten szinte minden nap siratta gyermekeit a Magasságos, vagyis esett. Ada bejáratánál nem árt a fokozott óvatosság, nehogy majrészzen a közlekedésbiztonsági szerv a túllépett sebességhatár, esetleg a be nem kötött biztonsági öv miatt. Mohol központjában már lassítani kell. Valahol itt kell lennie a Szivárvány civil szervezet helységeinek is.

Utoljára, amikor itt jártam, igen siralmas kép fogadta a látogatót. Az adai önkormányzat ugyan az egyesület rendelkezésére bocsátott egy elhagyatott épületet, de az semmiképpen sem felelt meg a civilizált



életkörülményeknek. Omladozó vakolat, betört ablakok, felemelkedett vagy éppen lesüllyedt padló fogadta a néhány évvel ezelőtt szervezett ülés résztvevőit. Azóta a helyzet szerencsésen megváltozott, mint ahogyan már korábban említettem, a Pannon Bank nyújtott segítő kezet az egyesületnek. Rövid kérdezősködés után végül éppen a bank egyik alkalmazottja igazított útba.

– A helyiség, tudja, még mindig a miénk, de a sajtóból hallottuk, hogy bajban vannak, és éppen akkor költöztünk át ide, az új épületbe, így rendelkezésükre bocsátottuk a helyet – mondta segítőkészen a szemközti épületre mutatva. Az utcáról nézve semmi sem jelzi, hogy benn valójában mi is történik. A kapun belül a gyermekek által készített képzőművészeti alkotások díszítik az üveget. Az apró teremben, valószínűleg az egykori bankfiók várótermében most asztalok és székek, szépen sorban elhelyezve, mint az iskolában. A mögöttük lévő keskeny, hosszú helyiség üveggel eltakarva jelzi, hogy itt valaha klienseket fogadtak. Most is „kliensek” hajolnak az asztalon elhelyezett füzetek, irkák fölé. Viszont szó sincs átutalásokról, kamatokról és kölcsönökről, hanem éppen a házi feladatokat oldják meg a lurkók és a kislányok. Szégyenlősen köszönnek, majd visszaborulnak a feladataikba. Az egyiket közelebről is szemrevételezem: matematika. Na jó, akkor most ezt hagyjuk, mielőtt még leégetném magamat a hiányos matektudásommal. Két pedagógus foglalkozik a jelenlévő hat-hét gyermekkel. Összesen nyolcan vesznek részt a gyermekek nevelésében. Hat pedagógus és két roma asszisztens.

– Öt napot dolgozunk a héten – mondja LILJANA ĐIN, az egyik nevelő. – Reggel hétkor nyitjuk meg kapuinkat. Ekkor a gyerekek elkapják tan könyveiket és füzeteiket, és elmennek az iskolába. A délutáni váltásban járók maradnak, a házi feladataikat csinálják, illetve azokat a dolgokat beszéljük meg velük, amelyeket nem értettek meg az iskolai órák alatt. Délben ebéd van, majd pedig a délelőtti váltással foglalkozunk egészen délután három óráig.

Amennyiben valamelyik gyermekkel probléma adódik az iskolában, azt a tanítók, tanárok jelzik, és közösen igyekszünk megoldani a helyzetet. Ilyen szempontból kiváló az együttműködés az iskolák és köztünk. A szülőkkel is jó a kapcsolatunk. Ők is belátják, hogy segíteni akarunk rajtuk, így elengedik hozzánk a gyerekeket. E gyerekek szülei nagyon keveset képesek segíteni rajtuk, mivel dolgoznak, de sokan köztük képzetlenek is. Belátják, hogy sokkal jobb, ha itt vannak és tanulnak, mintsem, hogy otthon magányosan üldögéljenek, amíg ők távol vannak, vagy az utcán kóboroljanak. A hely szűkössége ellenére az oktatáson kívül folklórral is foglalkoznak a gyerekek, ezenkívül varrni, kötni tanítjuk őket, van



versmondó szakkörünk is mind a három nyelven (roma, magyar, szerb – a szerző megj.).

Az ajtó ebben a pillanatban kinyílt és egy idősebb asszony. JOVANOVIĆ MARIJA jött Zolikáért, aki az unokája.

– Nagyon elégedett vagyok a tanítók munkájával, itt van mit ennie, és tiszta minden. Elégedett, nagyon elégedett vagyok. Nyugodt vagyok, mivel van hova elmennie. Itt megtanulhat rendesen beszélni a környezet nyelvén, mivel mi, romák nem ismerjük annyira a nyelvet. Mert mi öregek nem jártunk iskolába. Én sem. Örülök, hogy az unokám már tanul. Szegények vagyunk mindannyian, beteg vagyok, cukros, a tüdőmmel meg a szívemmel is baj van, és rákos is vagyok, de amíg élek, az unokám mellett leszek. Mert senki sem foglalkozik velem, csak az Isten és én. Nagyon elégedett vagyok a szervezet munkájával, és óriási köszönet annak, aki ezt kitalálta és megcsinálta. Tegnap is boldogan szaladt haza azt mondva, hogy mama, nem vagyunk éhesek, úgy teleettük magunkat. Mit is ettek tegnap?

– Spagettit – hangzott a válasz az egyik oktatótól.

– S azt is mondta, hogy ne haragudjak, de nem tudott hazahozni nekem belőle. Mert megtörtént már, hogy táskájába beletette az asznapi ebédmaradékot, és hazahozta, de azt nem ettem meg, hanem meghagytam neki, hadd egye meg ő.

„Aki nem tud szeretni, azt a halál sem váltja meg” – ezt tartja a cigánytörvény, legalábbis Gyöngyössy Bencze *Romani kris – Cigánytörvény* című filmje szerint, és valljuk be őszintén, van benne valami. A XXI. század hajnalán, akkor, amikor a technológia segítségével pillanatok alatt üzeneteket tudunk küldeni a világ bármelyik pontjára, közvetlenül mellettünk él egy nép, amelyről szinte semmit sem tudunk, és az emberek többsége nem is akar tudni róla. Ezért dicséretes a Szívárvány, illetve a hozzá hasonló szervezetek munkája, mert esélyt adnak mindazoknak, akikre születésük pillanatától kezdve esélytelenként, vesztesként tekint a társadalom, függetlenül attól, hogy többnyire nem is vagyunk hajlandók megismerni őket, és félünk kinyújtani kezünket feléjük. A félelmet és az ebből fakadó tudatlanságot viszont szintén egyfajta bünként kellene kezelnünk.

